

Dini Arařtırmalar, Ocak-Nisan 2000, C. 2, s. 6

Hoca Ahmed Yesevî, Hayatı, Eserleri ve Toplumu Eđitme Metodu

*Cemal TOSUN**

Hoca Ahmed Yesevî, Türk-İslâm Tarihinde önemli bir şahsiyettir. O, bir çok Türk İslâm büyüğü gibi, tarihimizde, kültürümüzde, kısacası bizi ilgilendiren çok alanda derin izler bırakmış bir Türk İslâm büyüğüdür. Bunun için onu tanımak ve anlamak bizim için önemlidir. Bu tanınmanın ve anlammanın içine onun hayatı, şahsiyeti, eserleri, günümüze kadar uzanan etkileri girdiğı gibi, halkı eğitirken takip ettiğı metodlar ve bir eğitimci olarak sahip olduğı özellikler de girmektedir. Çünkü bunlar Ahmed Yesevî'nin, Türklere İslâm'ı nasıl, hangi yöntemleri ve yaklaşımları kullanarak anlattığını, yani onun halkı eğitirken hangi metodu kullandığını ortaya koyacaktır.

Bugün, Ahmed Yesevî'nin halkı eğitirken kullandığı metodları ve bu alanda sahip olduğı özellikleri bilmek hem tarihi açıdan, hem de güncel açıdan önem taşımaktadır. Tarihi açıdan taşıdığı önem, Türk İslâm anlayışının nasıl oluştuğunu ve hangi temeller üzerine kurulduğunu kavrayabilmek ve İslâm'ın Türkler arasında hızla yayılışındaki gerçekleri anlayabilmek noktalarındadır. Güncel açıdan önemi ise, Ahmed Yesevî ve onun gibilerin örnek alınması hususunda-

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalı

dır. Eğitim açısından yaklaştığımızda, bütün bunların bilinmesi yanında, örnek alınıp değerlendirilmesi ön plana çıkmaktadır. Bu demektir ki, biz bu işi, bilgi düzeyinde bırakmayıp örnek almak suretiyle değerlendirip hayata geçirmek durumundayız. Özellikle son günlerde, dağılan sovyetler Birliği'nden ayrılıp bağımsızlıklarına kavuşan yeni Türk Cumhuriyetlerinde, Türk İslâm bilincinin uyanıp gelişmesi noktasında Ahmed Yesevî'den, onun görüşlerinden ve kısacası Yesevîlik'ten çok şeyler beklenmektedir. Yesevî anlayışı ve geleneğini yüzyıllar boyunca taşımış olan bu insanlar, yeniden eski benliklerini, yani komünist idareler altında törpülenen dini ve millî kültürel benliklerini kazanma çabalarında Ahmed Yesevî'den çok şeyler beklemektedir.¹ Kazakistan'da açılan Ahmed Yesevî Üniversitesi, Divan-ı Hikmet'in yüzbinlerle ifade edilen baskılarının yapılması bunu göstermektedir. İşte bunun içindir ki, onu bilmek ve bilmenin ötesinde anlamak ve örnek almak gerçekten önemlidir.

Burada hemen şunu ifade etmek gerekir: Ahmed Yesevî'nin hayatının, şahsiyetinin ve eserlerinin gerçek boyutları ile tesbitinde mevcut olan zorluk, bir eğitici olarak sahip olduğu özelliklerin ve halkı eğitirken uyguladığı metodların bilinmesinde de ortaya çıkmaktadır. Buna rağmen konuya, bir eğitimci olarak yaklaştığımızda, mevcut bilgilerden ve özellikle de Hikmetlerden bazı önemli ipuçları yakalayabiliyoruz. Bizim ağırlıklı olarak üzerinde duracağımız hususlar, bir eğitici olarak Ahmed Yesevî'nin hayatı, şahsiyeti, halkı eğitmede hikmet söyleme yöntemini kullanması, hikmetlerin muhtevasından hareketle tarikat anlayışı, eğitimde sünnete verdiği değer ve nefis terbiyesi anlayışı olacak.

1. Hayatı

Ahmed Yesevî'nin hayatı hakkında çok az tarihi kaynak bulunmaktadır. Mevcut kaynaklardaki bilgiler ise menkıbelerle öyle karışmıştır ki, bu bilgilerden ne kadarının gerçek, ne kadarının menkıbe olduğunu ayırt etmek oldukça zor görünmektedir. Buna rağmen, bu menkıbelerle karışmış tarihi verilerden ve özellikle de kendi hikmetlerinden² bazı sonuçlar çıkarmak mümkündür.

1. Dosay Kenjetay, "Hoca Ahmed Yesevî: Yaşadığı Devir, Şahsiyeti, Tarikatı ve Tesiri", *Tasavvuf*, Ankara 1999, Yıl 1, Sayı 2, s. 105-129.

2. Bu konuda bkz. Kemal Eraslan, *Divan-ı Hikmet-Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1991, s. 13-16.

Ahmed Yesevî Türkistan'da Sayram kasabasında dünyaya gelmiştir. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir.³ Büyük İslâm bilgini ve mutasavvıf Yusuf Hemedanî'ye intisab etmiş olması ve onun halifelerinden olması gibi bilgilerden hareketle onun onbirinci yüzyılın ikinci yarısında doğduğu tahmin edilmektedir.

Ahmed Yesevî'nin babası Şeyh İbrahim'dir. Sayram kasabası ve çevresinde tanınmış bir şeyh olarak bilinmektedir. Annesi Ayşe Hatun ise, babasının halifelerinden Musa Şeyh'in kızıdır. Şeyh İbrahim'in soy kütüğü ise şöyledir: Şeyh İbrahim b. Şeyhü'l-İlyas b. Şeyh Mahmud b. Şeyh Mahmud b. Şeyh Muhammed b. Şeyh İftihar b. Şeyh Ömer b. Şeyh Osman b. Şeyh Hüseyin b. Şeyh Hasan ibn Şeyh İsmail b. Şeyh Musa b. Şeyh Mümin b. Şeyh Harun b. Şeyhu's-Şuyuh Bahru'l-İrfan Cebelü'l-İtmi'nan Kutb-u Türkistan Hoca İshak Bab b. Abdurrahman b. Abdulkahhar b. Abdülfettah b. İmamü'l-Hanefi b. Aliyyü'l-Mürteza.⁴

Ahmed Yesevî yedi yaşında babasını kaybetmiştir. Annesi Ayşe Hatun daha önce vefat etmiş olmalıdır ki, o, babasının ölümünden sonra velayetini üstlenen ablası Gevher Şehnaz ile birlikte Yesi'ye göç etmiştir. Yesi'de Arslan Bab ile karşılaşmış ve ondan himmet ve eğitim almıştır. Menkıbelere göre Arslan Bab Hz. Muhammed'in ashabındandır. Hz. Muhammed Arslan Bab'a Ahmed Yesevî'yi bulması ve vereceği emaneti kendisine teslim etmesi için görevlendirmiştir. Arslan Bab bu emaneti Ahmed Yesevî'ye teslim edebilmek için dört yüz yıl kadar yaşamış ve teslim ettikten sonra vefat etmiştir. Kesin olarak bilinmemekle birlikte bu emanet bir hurma tanesidir.⁵ Bunlar menkıbevi bilgilerdir. Ancak, bütün bunlar A. Yesevî'nin Allah'ın nimetine ermiş, zeki, dindar ve iyi eğitim almış biri olduğunu anlatmaktadır.

Arslan Bab'ın ölümünden sonra A.Yesevî, öğrenimine devam edeceği Buhara'ya gitmiştir. O zamanlar Buhara, medreseleri ve hocaları ile ün yapmış bir ilim merkezidir. Burada Yusuf Hemedanî'yi tanımış ve ondan İslâmî ilimler ve tasavvuf okumuştur. Kısa sürede büyük ilerleme kaydetmesi üzerine hocası tarafından üçüncü halife olarak ilan edilmiştir. Ondan önce sırasıyla Şeyh Abdullah Berkî ve Şeyh Hasan Endakî vardır. İkinci halifenin vefatından sonra

3. Bu konuda bkz. Kenjetay, agm., s. 105-129.

4. Bkz. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1988, s. 62,63.

5. Köprülü, age., s. 28,29.

Ahmed Yesevî posta oturmuştur. Ancak, kısa bir süre sonra bu makamı dördüncü halife olan Hoca Abdülhalık Gücdüvanî'ye bırakarak Yesi'ye dönmüştür. Ölümüne kadar (1166 veya 1167) halkın eğitimi ile uğraştığı Yesi'de yaşamıştır. Onun hayatından bilinmesi gereken bir husus da 63 yaşına geldiğinde, Hz. Peygamber'in vefat yaşına hürmeten, yer altında kazdığı bir odacığa çekildiği ve geri kalan ömrünü burada geçirdiğidir.⁶

Ahmed Yesevî'ni türbesi Yesi (Türkistan) şehrinde dir. Türbenin Timur tarafından yaptırıldığı bilinmektedir. Rivayetlere göre Ahmed Yesevî'den iki yüz yıl sonra yaşamış olan Timur bir gün A. Yesevî'yi rüyasında görmüş ve ondan zafer müjdesi almıştır. Bu rüyası gerçekleşen Timur, kazandığı zaferden sonra Yesi'ye gelip Ahmed Yesevî'nin kabrini ziyaret etmiş ve onun için bir türbe yaptırmıştır. Bu türbe halen mevcut olup birkaç kez onarım geçirmiştir.⁷ Son onarım Türkiye Devletinin girişim ve yardımlarıyla gerçekleşmiştir.

2. Ahmed Yesevî'nin Soyu

Rivayetlere göre Ahmed Yesevî'nin bir oğlu iki kızı vardı. Oğlu İbrahim kendisinden önce vefat etmiştir. Soyu kızı Gevher Şehnaz tarafından devam etmiştir. Soyu da düşüncesi ve tarikatı gibi çok geniş bir alana yayılmıştır. Bir çok insan kendisinin onun soyundan geldiğini iddia etmiştir. Ünlü seyyah Evliya Çelebi de bunlardan biridir.⁸

3. Halifeleri ve Müridleri

Hoca A. Yesevî'nin geniş bir coğrafyaya yayılmış, çok sayıda halifesinin ve binlerce müridinin olduğu kabul edilir. Bunlar Türk-İslâm anlayışını ve Yesevî anlayışını yaymışlardır. İlk halifesi Arslan Bab'ın oğlu Mansur Ata'dır. Onun halifeleri ve müridleri bütün Orta Asya'da, Anadolu'da ve Balkanlarda yayılmıştır ve etkili olmuştur.⁹ Türkler arasında en tanınmış halifesinin Süleyman

6 Bkz. Köprülü, age., s. 75.

7 Köprülü, age., s. 79-83.

8 Evliya Çelebi Ahmed Yesevî'den "ulu atam veya ulu atamız" diye bahsetmektedir. Bkz. Evliya Çelebi, Seyahatname (Rumeli-Jolkol ve Edirne), Haz. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1984, s. 62 ve 227.

9 Evliya Çelebi gezdiği yerlerde Anadolu'da, Rumeli'de, Balkanlarda Yesevî şeyhlerinin türbe ve mezarlarına rastladığını anlatmaktadır. Bkz. Evliya Çelebi, age., s. 62.

Hakm Ata olduğu bilinmektedir.¹⁰ Anadolu'da Bektaşiliğin kurucusu olan Hacı Bektaş Veli de onun halifelerinden sayılır.

4. Eserleri

Ahmed Yesevî'nin bilinen iki eseri Fakrname ve Divan-ı Hikmet'tir.

Fakrname A. Yesevî'nin tarikat üzerine fikirlerini açıkladığı ve Yesevîliğin prensiplerini ortaya koyduğu bir risaledir. Bu eserin, Divanwı Hikmet'e giriş olabileceği üzerinde durulmaktadır.

Divan-ı Hikmet ise, Ahmed Yesevî'nin hikmetlerini içeren kitabının adıdır. Yesevî'nin kendi hikmetlerini kitap halinde topladığı hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Günümüzde Divan-ı Hikmet'in çok sayıda ve farklı içerikte nüshaları bulunmaktadır. En eski bilinen nüshaları 16. ve 17. Yüzyıla aittir. Bu nüshalarda dil ve muhteva bakımlarından farklılıklar bulunduğu tespit edilmiştir. Bu da bazı hikmetlerin A. Yesevî'ye ait olmadığı şeklinde yorumlanmaktadır. Muhtemelen bazı hikmetler Yesevî dervişleri tarafından Divan-ı Hikmet'e sonradan eklenmiştir.¹¹

Divan-ı Hikmet, klasik Türk-İslâm Edebiyatının en önemli eserlerinden biri olarak kabul edilir. O, çok az sayıda edebi eserin bulunduğu bir döneme ait olması bakımından da önemlidir. Bunun için, Divan-ı Hikmet dil ve edebiyat tarihi açısından çok değerli bir eserdir. Divan-ı Hikmet özellikle Doğu ve Kuzey Türkleri arasında, Özbekler, Kırgızlar ve Volga Türkleri arasında çok yayılmış ve bir kutsal kitap gibi muamele görmüştür. Bu kabulü anlayabilmek için, belki de önce "Hikmet" in ne anlama geldiği ve Ahmed Yesevî'nin eserine ne zamandan beri Divan-ı Hikmet denildiği üzerinde durmak gerekir.

"Hikmet" terimi Kur'an-ı Kerim'in bazı ayetlerinde de geçmektedir. Nahl Suresinin 125. ayetinde "Rabb'inin yoluna hikmet ile... çağır" denilmektedir. Tefsirlerde bu kelimenin bizzat Kur'an'a delalet ettiği üzerinde durulduğu gibi, bunun doğru ve özlü dini mahiyetli söz olduğu da belirtilmektedir. İslâm bilginleri hikmet terimini "hakikat", "hakikati bilmek", "hakikatı aramak" ve "hakikati bilerek konuşmak" gibi anlamışlar ve açıklamışlardır. Hakikati bilmek kav-

10 Köprülü, age., s. 88

11 Bu konuda bkz. Köprülü, age., s. 122-125.

ramını ise, Allah'ı, bildirdiklerini ve yarattıklarını bilmek ve tanımak anlamında kullanmışlardır. Buna göre hikmet; "dini-tasavvufi özlü söz" anlamına gelmektedir.¹²

A. Yesevî'nin eserine ne zamandan beri Divan-ı Hikmet denildiği de kesin olarak bilinmemektedir. Bu ismin 16. yüzyıldan beri kullanılmakta olduğu tahmin edilmektedir. Gerçi A. Yesevî kendisi "hikmet söyledim" gibi ifadeler kullanmaktadır¹³; ancak eserine bizzat bu ismi verip vemediğini bilemiyoruz.

5. Bir Eğitici Olarak Ahmed Yesevî'nin Şahsiyeti

Eğitimde eğiticinin rolünün ne kadar önemli olduğunu vurgulamaya gerek yoktur. Eğitici'nin, konusuna hakim, faaliyetlerinde samimi ve ihlaslı olması gerekir. Aksi halde etkili ve başarılı olma şansı çok zayıftır.

Bu bağlamda Hoca Ahmed Yesevî'nin mükemmele yakın bir çizgide olduğunu görmekteyiz. O, Kur'an'ı, Sünneti, Tasavvuf ve Tarikatı kısacası öğretmek durumunda olduğu İslâm'ı çok iyi bilmektedir. Ayrıca halkını çok iyi tanımaktadır. Hocası ve şeyhi Yusuf Hemedanî'nin, daha sağlığındayken verdiği halifelik postunu bırakıp halkının arasına dönmesi ve kendisini onları eğitmeye adanması ise ihlasının ve samimiyetinin göstergeleri sayılmalıdır. Hoca'nın bu çizgiyi yakalamasında, Allah'ın inayeti yanında, iyi bir aile ve çevrede yetişmiş olmasının rolü büyük olmalıdır. O, annesini ve babasını erken yaşlarda kaybetmiş olmasına rağmen, insanın ilk karakter çizgilerinin oluştuğu çocukluk devresini iyi bir aile çevresinde geçirmiştir. Babası Sayram kentinin tanınmış şeyhlerindendir ve annesi de aynı ocaktan gelmektedir.

Yesevî iyi bir ailede yetişmiş olmanın yanında, iyi bir öğrenim de görmüştür. İlk tahsilini, babasının ölümünden sonra, henüz yedi yaşlarındayken ablası Gevher Şehnaz ile birlikte geldiği Yesi şehrinde tamamlamıştır. Daha sonra tahsilini tamamlamak üzere, zamanın ilim merkezlerinde biri olan Buhara'ya gitmiştir. Buhara'da intisabettiği Yusuf Hemedanî, kendisinin hem ilimde hem de tasavvufta önemli mesafeler katetmesine yardımcı olmuştur. Almış olduğu bu eğitim onun ilim gözü yanında kalp gözünün de açık olmasına vesile olmuş-

12 Bu konuda bkz. *İslâm Ansiklopedisi*, MEB. Yay., Cilt 5, s. 481.

13 Bkz. Eraslan, age., s. 49.

tur. Bütün bunlar sonucunda o, bilgili, samimi, ihlaslı ve ehliyetli bir eğitici olma özelliğini kazanmıştır. Bunlar onun eğiticiliğinin yapı taşları niteliğindedir.

6. Halkı Eğitmek Üzere Hikmet Söyleme Yöntemini Kullanması

Ahmed Yesevî ilmini halkına aktarmada “Hikmet Söylemeyi” bir yöntem olarak kullanmıştır. Onun bu özelliği çeşitli yönleri ile değerlendirilebilir:

a. Burada birinci yönü, yukarıda ele aldığımız eğitici şahsiyeti ile ilgilidir. Bir cümle ile ifade edecek olursak, o, kendisini hikmet söyleyebilecek derecede yetiştirmiştir. Eğer “hikmet”in ne anlama geldiğini hatırlarsak, bu hususun önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Hikmet, Kur’an’da geçen bazı ayetlerde Hz. Peygamberin vaaz ve irşadları anlamına kullanılmıştır:

“(Ey Muhammed) Sen Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et...”¹⁴ ayeti bunu göstermektedir.

Ulema hikmeti “nazari ilimleri iktisabetmek ve yapabildiği kadar iyi, müstahsen ameller işlemek itiyadını kazanmak sayesinde, insan ruhunun kemalini ifade eder.”¹⁵ şeklinde açıklamıştır.

Lügatte ise hikmet “en iyi ilim vasıtası ile en iyi şeyin bilinmesi, kazai bir hükümde adil olmak, eşyanın hakikatini olduğu gibi bilmek ve iktizasına göre hareket etmek, mevzunun sebeplerini beşer kudretinin erişebildiği kadar, haddi zatında oldukları gibi aramak olan ilim”¹⁶ olarak tanımlanmaktadır.

Bu tanımlar göstermektedir ki, hikmet ancak ilimde ve irfanda kemal derecesine ulaşmış insanların söyleyebileceği bir şeydir. Biz buna ilmin insanda hal olup yansıması, söz olup dudaklardan akması da diyebiliriz. Ahmed Yesevî bunu başardığına göre, bir eğitici olarak başta gelen özelliği de bu olmalıdır.

b. Hikmetlerin dili ve şekli: Hikmetler konusunda üzerinde durulması gereken ikinci yönü onların dili ve şekil özellikleri oluşturmaktadır.

Eğitimde dil en önemli iletişim unsurudur. Bu itibarla, eğiticinin kullandığı dilin eğitilenin en iyi şekilde anlayabileceği özelliklerde olması gerekir. Ahmed

14 16 Nahl 125.

15 İslâm Ansiklopedisi, c. 5, s. 481.

16 A.g.e., s. 481.

Yesevî halkını eğitirken bunu göz önünde bulundurmuş ve hikmetlerini Eski Türk Edebiyatında yaygın olan ve yine çoğu zaman halkın eğitimi amacı ile kullanılan hece veznindeki dörtlük şiirler şeklinde ve Türkçe olarak söylemiştir. Ancak Türkçe'nin hangi şivesini kullandığı kesin olarak bilinmemektedir. Bilinen, onun, hikmetlerini içinde yaşadığı ve eğitmek istediği halkın anlayacağı dilde ve basit ifadelerle söylemiş olduğudur.¹⁷ Ancak şunu hemen ifade etmek gerekir ki, buradaki basitlik şekildedir; mana ve muhteva çok derindir.

Ahmed Yesevî'nin halkı eğitirken, halk arasında yaygın olan bir uslûbu kullanmış olması, örnek bir pedagojik davranıştır. Arapça ve Farsçayı çok iyi bilmesine rağmen hikmetlerinde Türkçeyi tercih etmesi de öyledir. O bu yaklaşımla halkına daha iyi ulaşma imkanı bulmuş, onların ilgisini kazanmış ve İslâm'ı anlayıp müslüman olmalarını hızlandırmıştır.

c. Hikmetlerin muhtevası: Üzerinde durulması gereken bir diğer önemli nokta ise hikmetlerin muhtevasıdır.

Biraz önce belirttiğimiz gibi hikmetler şekil bakımından İslâm öncesi Türk Edebiyatının özelliklerini taşır. Muhtevayı ise dini bilgiler oluşturmıştır. Ahmed Yesevî hikmetlerinde Eski Türk Edebiyatının milli unsurları ile dini tasavvufi unsurları uyum içinde biraraya getirmiştir. Kısaca söyleyecek olursak hikmetlerin muhtevasını İslâm Dininin esasları, şeriatin ahkâmı, ehli sünnet akidesi, tasavvufun incelikleri ve tarikatın adab ve erkânı oluşturmaktadır..

İşte bu özelliklerinden dolayı Ahmed Yesevî'nin Şeriat ile Tarikati en iyi şekilde birleştirdiğinden sıkça bahsedilir. Esasen onun hikmetlerini okuyan herkes bu hususu görebilir. Çünkü o, hikmetlerinde adeta ayet ve hadisleri kendi dilinde basit ve anlaşılır ifadelerle dile getirmiştir. Bu konuda bir tahkik yapılsa, çoğu hikmetler için bu falan ayetin, şu falan hadisin karşılığıdır, şeklinde çıkarımlarda bulunabileceği kanaatindeyim.

Ahmed Yesevî kendisi de bu konuya işaret etmekte ve şöyle demektedir:

*Benim hikmetlerim dertliye derman,
Kişi nasip almasa yolda kalan.*

*Benim hikmetlerim kânu hadistir,
Kişi nasip almasa bil habistir.*

17 Bu konuda bkz., Fuad Köprülü, a.g.e., s.30, 31; Eraslan, a.g.e., s. 38.

*Benim hikmetlerim ferman-ı Sübhan,
Okuyup anlasan, mânây-ı Kur'an.¹⁸*

O bu dizelerinde insanları söylediklerinden nasip almaya çağırırken, bunların kendi fikirleri değil, aksine Kur'an'ın ve Sünnetin buyrukları olduğunu vurgulamaktadır. Bu arada söylediklerinden nasip almayanların sonlarını iyi görmediğini belirtmektedir.

Hikmetlerin dili, şekli ve muhtevaları hakkındaki bu kısa açıklamalardan sonra, Ahmed Yesevî'nin en önemli özelliklerinden biri kabul edilen Tarikat ile Şeriatî birleştirmesi hususuna geçebiliriz.

7. Tarikat İle Şeriatî Birleştirmesi

Yukarıda belirttiğimiz gibi, Ahmed Yesevî hakkında söylenenlerin başında onun tarkat ile şeriatî birleştirdiği gelmektedir. Aslında burada tarikat ile şeriatin birbirinden ne kadar ayrı oldukları hususu gündeme gelmektedir. Ancak bu konu bizim sınırlarımızı ve alanımızı aşmaktadır. Ayrı ve derinlemesine çalışmalar gerektiren bir konudur. Bunun için burada bu konuya girmeyeceğiz. Sadece Ahmed Yesevî için bu sözlerin söylenmesine sebep olan hikmetlerinden örnekler vermekle yetineceğiz. O bir dörtlüğünde şöyle demektedir:

*Tarikate şeriatîsiz girenlerin
Şeytan gelip imanını alır imiş
İş bu yola pirsiz dava kılanları
Şaşkın olup ara yolda kalır imiş.¹⁹*

Görüldüğü gibi ona göre dinin esaslarını (Şeriatî), bizim anlayışımıza göre Kur'an'ı ve Sünneti bilmeden, hatta bunları iyice hazmetmeden, tarikate girilemez; girilirse çok tehlikeli sonuçlar doğabilir. Bu anlayışa göre Tarikat bir nevi dinin temellerinin öğrenileceği yer değil, aksine, bu temeller öğrenilip hazmedildikten sonra, tarikatin anlayışına göre inceliklerinin öğrenilip yaşanılacağı yerdir. Bu husus günümüz insanı için de önemli mesajlar vermektedir. Eksik dini bilgi ile

18 Eraslan, a.g.e., s. 271.

19 Eraslan, a.g.e., s. 217.

tarikate girenler davanın özünden sapma eğilimine düşebilmektedirler. Türk tasavvuf anlayışının temelini oluşturan “kim olursan ol, gel” ilkesi unutularak, şekle önem verilmeye başlanmış, “benim gibi düşünüyorsan gel, bana benziyorsan gel” gibi, başkalarına kapalı tarikat anlayış ve uygulamaları yayılmaya yüz tutmuştur.

Ahmed Yesevî, bizim anladığımız kadarı ile, kişinin gücü nesbetinde dinini öz kaynaklarında öğrenmesini istemektedir. Onun vurguladığı bir diğer önemli nokta ise, tarikate pirsiz girilemeyeceğidir. Yani tarikate girmek isteyen önce İslâm’ı çok iyi bilecek, sonra da bir pirin önderliğinde tarikat yolunu tutacaktır.

Hoca Ahmed Yesevî’nin tarikat üzre olanlara ve tarikate yeni girmek isteyenlere yol gösterici, günümüz insanının da düşünüp ibret alması gereken tavsiyeleri vardır. O, şöyle demektedir:

*“Talibim ben” derler, vallah billah nâ insaf,
Nâ mahreme bakarlar, gözlerinde yok insaf,
Kişi malını yerler, gönülleri değil saf,
Arslan Babam sözlerini işitiniz teberrük.*

*Pir hizmeti kıldık, talibim deyip yürürler,
Yiyip haram, mekruhu torbalarına doldururlar,
Gözlerinde nemi yok, halka içine girerler,
Arslan Babam sözlerini işitiniz teberrük.*

*Zakirim deyip ağlarlar, akamaz gözünden yaşı,
Gönüllerinde gam yok, her an ağrıyor başı,
Düzen, hile kırlarlar, malum Hüda’ya işi,
Arslan Babam sözlerini işitiniz teberrük.²⁰*

Dikkat edilirse bu dizelerde tarikate girip adeta dinin emirlerinden bazılarını gözardı edenlere bir sitem vardır. Onun tarikata olan çağrısı, imanını kuvvetlendirmek ve Allah aşkı ile yanmak isteyenleredir. Der ki:

20 Eraslan, a.g.e., s. 117.

*İman postu Şeriattir, tarikat bil esasını,
Tarikata giren Hak'tan nasip aldı dostlar.²¹*

8. Hikmetlerde Sünnete Verilen Değer

Ahmed Yesevî'nin hikmetlerinde, daha önce de belirttiğimiz gibi, Peygamberimizin sünneti önemli yer tutar. Bu önemin birinci göstergesi, yukarıda verdiğimiz bir mısradaki geçmekte olan "Benim hikmetlerim kânu hadistir" sözleridir. Bu itibarla o, sünneti eğitime konu yapmıştır. Sünnetleri eğitim konusu yaparken, hem sünnete verdiği değeri ifade etmiş hem de insanları bu konuda uyarmıştır. İşte buna bir örnek:

*Fasık, facir havalanıp yere basmaz,
Oruç, namaz, kaza kılıp misvak asmaz,
Resulüllah sünnetine değer vermez,
Günahları günden güne artar dostlar.²²*

*Ümmet olsan, Mustafa'nın peşinde ol sen,
Dediklerini can-u gönülden hem kıl sen,
Gece kaim, gündüzleri saim ol sen,
Gerçek ümmet rengi tıpkı saman olur.²³*

*Sünnetleri sıkı tutup ümmet ol sen,
Gece gündüz salâ verip ülfet ol sen,
Nefsi tepip mihmet erse rahat ol sen,
Öyle aşık iki gözü gıryan olur.²⁴*

Ahmed Yesevî'nin bu ifadelerinden Türkler arasında Peygamber sevgisinin ve sünnetlere uyulmadaki itinanın temellerini de bulmak mümkündür.

21 Eraslan, a.g.e., s. 81.

22 Eraslan, a.g.e., s. 165.

23 Eraslan, a.g.e., s. 215.

24 Eraslan, a.g.e., s. 215.

9. Nefis Terbiyesi ve Gerçek Aşk

Ahmed Yesevî'nin eğitim anlayışında nefsi terbiye edip gerçek aşka yönelmek önemli yer tutmaktadır. O, kendi hayatını anlattığı hikmetlerinde, kendi nefsiyle ne kadar mücadele verdiğini anlatmaktadır. İnsanlar tarafından menkıbeleştirilen, adeta hiç günah işlemezmiş gibi gösterilen Ahmed Yesevî, hayatının bir çok safhalarında hatalar yaptığını, bunlardan pişmanlık duyup tövbe ettiğini anlatmaktadır. Hem nefsin terbiyeye uğraşması, hem pişman olup tövbe etmesi ve hem de bize bunları tavsiye etmesi üzerinde düşünmemiz gereken hususlardır. Şu hikmetleri bize bu konuda bir fikir verecektir:

*Nefis yoluna giren kişi rüsva olur,
Yoldan azıp gezip tozan şaşkın olur,
Yatsa kalksa şeytan ile yoldaş olur,
Nefsi tep sen, nefsi tep sen ey bed-kidar.*

*Nefsin seni son deminde geda kılar,
Din evini yağmalayıp harap kılar,
Öldüğünde imanından cüda kılar,
Akıllı isen, pis nefisten ol sen bi zar.²⁵*

*Dertsiz insan insan değil bunu anla,
Aşksız insan hayvan cinsi bunu dinle,
Gönlünüzde aşk olmasa buna ağla,
Ağlayana Has aşkımı bağışladım.²⁶*

*Aşksızların hem canı yok hem imanı,
Resulüllah sözünü dedim, mana kanı,
Nice desem iştirici, bilen hani,
Habersize desem gönlü karışır dostlar.²⁷*

25 Eraslan, a.g.e., s. 152.

26 Eraslan, a.g.e., s. 127.

27 Eraslan, a.g.e., s. 163.

Bütün bunların yanında Ahmed Yesevî insanlara zikri ve tövbeyi tavsiye etmiş, nefis terbiyesi için bunların gerekli olduğunu vurgulamıştır. Kendisi de bu tavsiyeliren uygulayarak göstermiştir.

Sonuç

Ahmed Yesevî'nin eğitici yönünü, bir makale çerçevesinde bitirebilmek elbette mümkün değildir. Biz burada, günümüzün ihtiyaçlarını da dikkate alarak bazı hususları ön plana çıkardık. Bunlardan bir kaç özetle şöyle vurgulanabilir.

1. Kur'an'ı insanlara anlatma noktasında Ahmed Yesevî'den alınacak çok şey vardır. Ülkemizde, en çok eğitim konusu yapılan ve en çok okunulan kitap Kur'an olsa gerekir. Ancak bu hep, Arapça harfleri ile yüzünden okuma ve ezberleme şeklinde olmaktadır. Halbuki, bu öğretimin anlama yönünde desteklenmesi ve belki de ağırlığın bu yöne kaydırılması gerekmektedir. Bu konuda ise yöntem eksiklikleri vardır. Daha doğrusu bunu nasıl yapabileceğimiz konusunda henüz yeteri kadar düşünülmüş değiliz. Ahmed Yesevî'nin yaklaşımı bizim için, değerlendirilip geliştirilmek üzere bir hareket noktası olabilir.

2. Ahmed Yesevî Din öğretiminde Hz. Peygamber sevgisini ön plana çıkararak bize bir örnek göstermiştir. Bu örneği, yaygın ve örgün eğitimde kullanabiliriz. Yani bir çok hususu Peygamberimizin hayatı ve özellikleri içinde, somut bir örnek çerçevesinde verebiliriz.

3. Bizler A. Yesevî'yi daha bir çok yönleri ile bilmek zorundayız. Ancak, bunları bilgi düzeyinde bırakmamalıyız. Bilgi sadece bir araçtır. Marifet bildiğince amel etmektir.